

Den dokumentära

Fritänkaren

Nr. 91 Hösten 2000

Åttonde årgångens nummer 10.

Innehåll :

Eino Hanski in memoriam	2
Vad hade Estonia gemensamt med Kursk?	4
Ahasverus minnen, del 6 : <i>Matthew Lewis</i> och <i>Rasputin</i>	7
Shakespearedebatten, del 28 : <i>Sonetterna</i>	9
Kritiken mot Beethoven	11
Kritiken mot Mahler	12
Tokresan, del 5 : <i>Den sista operaföreställningen på Korfu</i>	13
Filmer	14
Kalender, oktober-november 2000	15
<i>Europa :</i>	
Magsårsflykten, del 16	16
Konvalescensresan, del 11: <i>Katastrofen i Venedig</i>	17
<i>Indien :</i>	
Nya vägar i Indien, del 20: <i>Shillong</i>	19
Den omöjliga resan till Leh, del 15: <i>Jesus i Bandipore</i>	20
Kloster och kluster i Ladakh, del 2 : <i>Konferensen i Leh</i>	22
Hertig Larson av Mongoliet	23
Om Buddha (episod 2 : <i>Stackars Sopaka!</i>)	24
Tibetnyheter	25
Fritänkarens aktuella situation	25

Fritänkaren är en alternativ oberoende kulturtidskrift för mest litteratur, musik och film men ägnar sig även gärna åt religion, politik och resor i avsikten att pejla de stora djupens underströmmar i världen och hålla koll på dem som ett slags spirituellt världsbarometer. Den beräknas utkomma med minst 10 nummer årligen på svenska samt några på engelska, (som återger den svenska upplagans viktigaste artiklar i översättning.)
Den är inte avhängig någon religiös eller politisk förening eller organisation.
Den har inga andra inkomster än sina prenumeranter.

Redaktion : C. Lanciai, Ankargatan 2 A, 414 61 Göteborg, tel. 031-247887.

Postgiro : 621 39 94 - 4 ("Fritänkaren", C. Lanciai)

Årsprenumeration: 200 kr (även i Danmark och Norge; i Finland: 150 mk)

Tvåårsprenumeration : 300 kr

Redaktionsslut för detta nummer : 13.9.2000

Copyright © C. Lanciai med medarbetare

Letnany 96

Fritänkaren finns numera på Internet. Klicka på *Fritänkaren*.

Eino Hanski in memoriam.

Att hans liv plötsligt tog slut kom som en chock för oss alla. Troligen är alla som kände honom överens om, att alla som kände honom älskade honom. Då hans varma personlighet var så intensiv och slutet kom så chockartat var det sedan omöjligt att inte dagligen och nattligen umgås med honom i tankarna. Jag förmodar att alla som kände honom kom att uppleva samma sak.

Själv kände jag ju inte Eino sedan lång tid tillbaka, utan vår bekantskapstid blev inte längre än sammanlagt 2 1/2 år. Emellertid var denna korta umgängestid desto intensivare.

Han lärde mig mycket, och allt vad han lärde mig kommer jag att ha skäl att vara tacksam för för resten av livet. Genom sina oerhörda upplevelser som barn under kriget kom han att komma närmare det mänskliga livets hjärtpunkt och uppleva denna intensivare än säkert 99,99% av mänskligheten. Han upplevde livet när det tvingas till sin yttersta spets och tvingas skärpa sig mer än vad som är mänskligt bara för att överleva. Detta gav honom en unik insikt i människans innersta överlevnadsmekanismer, som bara finns i själen.

När han sedan klarade sig så bra som han gjorde och "kom i smöret" i Sverige resulterade denna extremt hårda uppfostran under kriget i ett enormt personligt psykologiskt töväder - efter krigsårens tundreförfrysning fann sig plötsligt plantan i en främjande drivhusjordmån av överväldigande mått, så att det inte blev någon hejd på hans blomning som människa. Det var bara för honom att sätta i gång, och vad han än gjorde resulterade i blomstrande resultat. Han fick idéer som uppfinnare vilket resulterade i fantastiska skapelser, han kände för att börja skulptera och fann genast att han hade det i händerna färdigt, och hans svåra dyslexi hindrade honom inte från att kunna skriva i princip vad som helst, både romaner och dramer, komedier och satirer och till och med på ett helt främmande språk. Hans trofasta hustru Naemis hjälp blev därvidlag oumbärlig. Henne tillkommer ett väsentligt erkännande som medförfattare till i princip alla hans böcker.

Till allt detta kom den totala musikaliteten. Tyvärr gick hans fina sångröst förlorad under ungdoms- och de hårdaste arbetsåren genom rökning, men hans gehör var det inget fel på, och han kunde aldrig sjunga en falsk ton.

Mycket annat enbart gott skulle kunna tilläggas allt detta, men för en så dynamiskt expanderande skapande själ som Einos förblev dock även Sveriges andliga torftighet otillfredsställande. Han älskade Sverige och var överväldigande tacksam för att han fick bo här hela livet, men svenskar kunde reta honom till vansinne genom ofta fånig och onödig dumhet och kortsynthet. Han tog politiker för vad de var och lät sig aldrig luras av deras fåfänga men var klok nog att aldrig låta dem veta hur träffande han genomskådade dem och föraktade dem. Samtidigt kunde hans vulkaniska humör väcka en fruktansvärd respekt.

Det var ju genom hans musikalprojekt "*Masha*" som vi mest kom att samarbeta med varandra. Detta projekt föreligger i princip färdigt och kan när som helst verkställas. Vid sidan av detta lämnade han även flera andra postuma verk efter sig, främst den sista avslutande delen av romanerna om "*Masha*", en kvinnogestalt skildrad under hela den svåraste sovjettiden i Leningrad från 1905 till 1970-talet, vars förebild var hans egen ryska moder. Av hans talrika skulpturer kom flera aldrig att bli genomförda i full storlek, främst kanske hans mästerverk 'Den svenska soldaten', som lägger en pälskappa över en förfrusen flyktingpojke från Finland, som var Eino själv. Han lyckades nästan få igenom detta skulpturprojekt i riksdagen som hyllning till den svenska generösa flyktingpolitiken från andra världskriget framåt, men kommunisterna röstade ner det.

Han arbetade hårt under hela sitt liv, och det var kanske det som knäckte honom, ty han kunde aldrig minska ner på sitt rasande kreativa tempo. Han bara

måste hålla på hela tiden. Samtidigt utmärktes hans arbetsliv av sträng disciplin, och han ställde höga moraliska krav på konsten. Rak realism utmärkte allt vad han skapade, både inom bildkonsten och litteraturen, och han höll det för självklart att sådana som höll på med abstrakt konst, modernistisk poesi och annat flum gjorde det bara för att de var misslyckade som konstnärer utan att fatta det själva. Moderna Muséet i Stockholm ansåg han att hade kommit till bara för att alla dess fula 'konstverk' skulle avlägsnas från närheten till de riktiga konstverk, som de delat lokal med tidigare. Funkisarkitektur, atonal musik, allt som inte var vackert föraktade han som den dåliga konst det var. Som den expert på allt som var sant och äkta som hans hårda liv hade utbildat honom till erkände han alltid generöst allt som verkligen var äkta vara och förkastade lika tveklöst allt som var falskhet och bluff.

Författarna Ove Allansson och Anders Wällhed har uttalat sig mycket träffande om Eino Hanskis religion. Det var ju en fråga som han sysslade mycket med under de sista åren. I princip ansåg han att Gud var all right men att alla religioner var åt helvete. Han delade därmed Bernard Shaws mening, att en sådan idé som Gud måste genom sin blotta beskaffenhet innebära att ingen kan befatta sig med begreppet utan att det leder till missförstånd. Gud kan alltså mycket väl finnas och finns kanske troligen till men kan då bara existera på det villkoret att han aldrig kan bli rätt förstådd.

Även i andra sammanhang lade han i dagen en förvånande klarsynthet. Han hade till exempel den enda rationella lösningen på Tjetjenien-krisen: Tjetjenien skulle givas fullständig självständighet men på det villkoret, att alla tjetjener i hela Ryssland skulle flytta dit och sedan aldrig mer få komma tillbaka till Ryssland.

Genom sin klarsynthet, totala öppenhet och märkliga mångsidighet och outtröttliga initiativkraft framstår han därmed som nästan en idealisk människa, ehuru han naturligtvis hade svagheter. Därför var han så mänsklig. Han var ju inte precis någon stilist som författare, han kunde inte skriva en mening utan att få hjälp med korrigeringen, och styrkan i hans böcker är den omedelbara närkontakten med det direkt mänskliga, som är helt unikt i svensk litteratur. Det är intressant att jämföra hans författargärning med andras, särskilt i dessa dagar, när Lars Gyllenstens bok om sina kolleger i Svenska Akademin har givits ut, där det bland annat framkommer hur ledamoten Harry Martinson begick harakiri med en sax i protest mot hur han blev mobbad av sina kolleger med Sven Delblanc och Olof Lagercrantz i främsta rummet. De var naturligtvis avundsjuka på Martinson då de inte själva fick vara med i Akademin, men de hade gott sällskap: August Strindberg, Sven Stolpe, Gustaf Fröding, Astrid Lindgren, bland många andra. Akademin släpper ju inte in vem som helst och tycks vara särskilt försiktig mot öppenhjärtiga sanningssägare som Strindberg och Stolpe. Ej heller Eino Hanski var något ämne för Akademin. Även om han hade varit den utsöktaste stilist skulle Akademin ha haft anledning att vara livrädd för en Hanskis hänsynslösa klarsynthet och öppenhet.

Eino Hanskis lycka var att han över huvud taget blev publicerad. På 60-talet var det ännu möjligt för en författare att bli publicerad även om han var språkligt handikappad, men idag är det en ytterst ringa promille av allt som skrivs som över huvud taget släpps fram, även av det som är stilistiskt framstående. Det beror på momspolitiken (den högsta i världen på böcker) och förlagens omänskligt hårda och godtyckliga sovring: de måste godtyckligt avrätta 99% av allt som skrivs genom att döma det till att försvinna i okända byrååldor.

Redan i början av vår bekantskap såg han helt öppet och realistiskt fram emot att få kunna vara aktiv och arbetsför i minst tio år till, och jag delade den uppfattningen med honom till fullo. 82 minst, var vi båda överens om att han skulle kunna hålla på till. Vi var tvungna att ge upp arbetet på Masha-musikalen när hans känslor inför detta hans livs känsligaste ämne om hans moder blev för mycket för hans hjärta,

varför vi för hans hälsas skull gemensamt lade ner projektet, fastän det i princip var färdigt. Det var i februari '99. Det blev ju en del känningar tidigare i år av hur hans hälsa sade ifrån, men aldrig att han trappade ner sitt tempo för det. Aldrig kunde vi ana att slutet stod för dörren. Desto svårare blev chocken när det kom.

Med sitt stora varma hjärta lämnar han ett tomrum efter sig som aldrig kan fyllas eller ersättas. Hans intensiva ordflöde och skaparglädje har tystnat, och den tystnad som uppstått efter hans underbara skapargärning är så kompakt att inga ord räcker till för att uttrycka den totala saknaden. Hans liv avbröts för tidigt, och Göteborg, Sverige och alla som kände honom har lidit en oersättlig förlust, samtidigt som vi som kände honom vet hur tacksamma vi måste vara för att ha undfått glädjen av att ha fått känna honom.

Detta gör kontinuiteten desto viktigare, då en så unik karaktär manar till efterföljd. Kom han att bilda någon skola? Det är inte otänkbart. Många såg upp till hans genomträngande förmåga till suverän realism som något efterföljansvärt, inte minst vi i Letnany. Han intresserade sig för oss, och genom ryskexperten Nils Sondefors förmedlades kontakten, som blev bestående. Åtminstone litterärt fick han en mycket tacksam lärjunge i undertecknad, som alltid kommer att se en ära i detta. När det gäller hans omfattande bildkonstnärliga arbete, hans utomordentliga skulpturer med levande modeller, där också den totala realismen förenad med sublim idealism kom att dominera, är detta en annan fråga som vi inte kan gå in på. Man kan bara hoppas att även den underbara linjen på något sätt får någon fortsättning.

(Vi har tidigare skrivit i 'Fritänkaren' om Eino Hanski i nr. 64, 69, 73 och 76, bl.a.)

Vad hade Estonia gemensamt med Kursk?

Problemen med Estonia är ett antal. Det enda man egentligen vet säkert om hela olyckan är att båten faktiskt sjönk. Allt annat slåss man med näbbar och klor för att antingen uppdagade eller tysta ner. I sex år tycks de som eftersträvat nedtystningen under etiketten "gravfrid" ha haft vissa framgångar, som dock på ett enda ögonblick totalt tycks ha mött ett svidande nederlag i och med att en enda dykare olagligt tagit sig ner till båten och berättat vad han sett. Myten om "hålet" har plötsligt fått ett antal regeringar att sova dåligt igen eller inte sova alls utom på villkor av att då ofelbart utsättas för mardrömmar om nya undersökningskommissioner som riskerar att uppdagade mer av sanningen som framtvingar avgångar och avsked på regeringsnivå på grund av Skandalen....

Egentligen är saken ytterst enkel. Somliga påstår att det finns ett hål i Estonia. Andra påstår att det inte finns. Om det finns, så finns det på styrbords sida i däck 0, alltså under bildäck. Det vore mycket lätt för de som påstår att det inte finns att bevisa saken med att skicka ner en dykare och ta reda på saken en gång för alla. De som påstår att hålet finns har ständigt gjort detta och menat sig ha presenterat bevis för att hålet finns. Så skedde även under dykningarna i augusti, men som alltid tidigare uppstod det oenighet i tolkningen av resultatet. Var det verkligen ett hål eller inte? Osäkerheten kommer ofelbart att leda till att nya dykningar måste genomföras. Ett av de mest kroniska symptomen på hela Estoniatraumats sjukdom tycks vara att ingen undersökning någonsin blir tillfredsställande, då inga resultat någonsin blir helt tydliga....

Om något inte är entydigt så är det sanningen om Estonia. Allting som inte borde ha hänt tycks verkligen ha hänt den där natten den 28 september för sex år sedan 1994 ombord på Estlands stolthet och flaggskepp färjan Estonia, Estlands länk med yttervärlden. Problemet var att varken Ryssland hade glömt att Estland för bara

fem år sedan tillhört Ryssland och att Amerika inte glömt Rysslands rivalitet i det kalla kriget.

Det var något skumt i görningen den där mörka kvällen i Tallinn, när Estonias avgång försenades och hela hamnen spärrades av, för att två speciallastbilar skulle ombord efter alla andra. Ingen visste vad de bar på för laster. Möjligen visste någon estnisk och rysk maffiaboss om det, möjligen visste någon i Kreml och Pentagon om det, och möjligen visste även Carl Bildt och någon mer om det. Men ingen av nattens blivande 852 offer bland passagerarna hade någon aning om vad som var i görningen och skulle aldrig få veta det.

Den ena lastbilen lär ha haft det sällsynta grundämnet osmium i lasten och den andra en skrymmande kvantitet kobolt. Enligt hörsägen skulle det ha varit 1500 kilo osmium och 40 ton kobolt (=osannolika siffror.) Detta skulle ha smugglats ut ur Ryssland och skulle vidare till Stockholm. Problemet var att ryssarna inte gått med på det och dessutom visste om det och inte ville låta det ske. Men det största problemet var att de ansvariga för hela smugglingen satt i Pentagon.

Men skeppet lade ut med lasten ombord utom ett tusental oskyldiga passagerare. Men ryssarna hade vidtagit sina mått och steg. Samma natt lämnade en rysk ubåt sin Östersjöhamn med hemliga nattorder. Och så mycket som tre sprängladdningar hade kanske redan apterats ombord.

Det närmade sig midnatt. Nervösa telefonsamtal gick i etern över Östersjön. En viss agent kallad Skogsmannen var orolig. Han hade fått veta att ryssarna fått veta att Pentagon lyckats med smugglingen av ryska hemligheter genom Estland. Hans råd var att den farliga lasten omedelbart skulle dumpas över bord. Men nya problem kom i vägen. Bland annat hade det plötsligt börjat blåsa 27 sekundmeter.

Paniken spred sig. "Vi måste slänga lasten över bord!" Kaptenen vägrade låta öppna bogporten för att möjliggöra detta. Det var en skicklig kapten som visste att oväder till havs inte var att leka med. En av agenterna riktar då en pistol mot hans huvud och väser: "Öppna bogporten!" Kaptenen har inget val.

Bogporten öppnas och vattnet väljer in. Paniken sprider sig. Det enda kaptenen kan göra är att vända fören bort från motvinden. Då exploderar något. Efter några minuter kommer en andra explosion, och hela fartyget skakar. Något allvarligt har hänt. Är det en ubåt som rammat eller torpederat fartyget, eller har en sprängladdning detonerat? Kan det vara bägge?

Nu vaknar folket ombord, och paniken sprider sig även bland de yrvakna och ovetande passagerarna. Vattnet rusar in på däck 0, alltså under bildäck. I det våldsamma ovädet och krängningarna slits hela bogvisiret loss. Klockan är 20 minuter över midnatt. Kaptenen har ett skottsår i huvudet. Har han försökt ta sitt liv eller blivit skjuten? Ingen kontrollerar längre situationen.

Om vatten bara kommit in genom bogporten skulle Estonia aldrig ha sjunkit. Då skulle hon ha kunnat kantra upp och ner men inte sjunkit. Nu sjönk hon utan att kantra, och vattnet kom in från under bildäck. Detta tycks vara fakta i saken, och detta är det stora kruxet, som ingen Internationell Haverikommission kan bortförklara eller tysta ner, vad än Pentagon säger.

Genom att smuggla ut hemliga laster ur Ryssland trodde sig Pentagon kunna få inblickar i ryssarnas hemliga rymdförsvarsprogram, även om dessa inte hade något. Detta kände troligen Carl Bildt till, som stod på Amerikas sida, och som avgick som partiledare när det började bli prat om alltför många sprängladdningar ombord på Estonia. Han lovade omedelbart efter olyckan att bärga Estonia men slapp göra det, då Ingvar Carlsson tog över den hösten. Även Ingvar Carlsson lovade bärga Estonia men gjorde det aldrig. I stället lovade man Pentagon att gömma hela Estonia med allt vad som fanns ombord under betong. Här kan man snacka om att sopa under mattan. Det visade sig ogörligt på grund av strömmar och osäker botten.

Estonia ligger osaligt kvar och skriker om sin levande begravda last av oavslöjade hemligheter. 852 vittnen finns ombord som aldrig fick veta något och som offrades utan att någon egentligen ville det.

Ett av de svåraste symptomen på skandalen "*Estoniagate*" är den nästan totala mörkläggningen i massmedia. Ytterst få tidningar har alls velat befatta sig med att gå under ytan av problemen. Ändå finns alla fakta tillgängliga. Vittnesmålen om explosionerna finns ehuru ihjältegnade; vilken skeppsexpert som helst kan bekräfta att Estonia inte kan ha sjunkit om vatten bara kom in genom bogporten; de sista passagerarna att gå ombord kan vittna om de hemliga avspärningarna och arrangemangen i Tallinns hamn, och så vidare. Alla dessa vittnesmål från dödens skepp kan inte bara ignoreras och tystas ner. En modig redaktör som vågade lyfta på locket ordentligt var Lars Adelskog i tidskriften "Nexus", som vi rapporterat om tidigare, som tyvärr nu har lagts ner på obestämd tid efter problem med finansieringen. Några journalister, främst Jutta Rabe, har visat prov på exemplariskt civiltkurage genom att som ett annat vittne från Förintelsen vägra sluta insistera på sanningen, och framför allt har advokat Henning Witte, ombud för de anhöriga, gått i bräschen och verkligen klätt skott i sin presentation av fakta i sin bok "*M/S Estonia sänktes*" från 1999, som inget förlag i Sverige vågade eller ville publicera, varför han måste bekosta utgivningen själv. I stället för den projekterade betonggraven har Estonia massivt kringvärvt i en tjock gröt av rädsla för skandalhot som bara tycks växa hela tiden genom de krampaktiga försöken från ansvariga politiker att försöka dölja dem. Det sopade dammet under mattan har vuxit till en imponerande dynghög vars ständigt accelererande storlek alla förnekar samtidigt som de allt mer pinsamt blir medvetna om den allmänna stanken.

"Ja, men tänk då på de anhöriga!" skriker någon. "Visa dem hänsyn och låt dem få glömma!"

Tror du det går så länge hela Estonia-osaligheten får fortsätta spöka från havets botten med sitt rimliga krav på rättvisa utan att någon ansvarig vill tillgodose det?

Är det inte i stället äntligen dags för litet Glasnost i Sverige?

Alla handlingar om Kursk-olyckan är hemligstämplade och lär väl förbli så för minst sex år framåt. Liksom i fallet Estonia rörde det sig om två explosioner, en svagare och en stark i storleksordningen Jordbävning, varför den inte ens kunde döljas för mätarstationer långt borta i Norge. Vår vän Vladimir Zjirinovskij i ryska parlamentet försökte genast utbasunera att det var norrmän som låg bakom olyckan, då dessa förmenades ha lyckats torpedera Kursk, tydligen på avstånd från Lofoten. Olyckan var för allvarlig för att man ens skulle gitta att skratta åt Zjirinovskij.

Just för att olyckan var så mystisk gav den omedelbart upphov till de dunklaste syndafloder av rykten. En och annan klarsynt intuitions människa fick genast tanken på sabotage klar för sig. Officiellt har denna misstanke aldrig anförts, fastän den är övertydlig genom att motiv sannerligen inte saknades.

Olyckan drabbade president Putin direkt. Kursk var ryska flottans stolthet och dess största och enda moderniserade ubåt. Just flottan hade presidenten inriktat sig på att rusta upp. Ubåtens undergång med 118 sjömän ombord var ett direkt håll i vattenlinjen för president Putin, och han hade svårt för att dölja smärtan utåt. Sannolikt såg ingen tydligare än han själv en möjlig avsikt bakom.

Vad man inofficiellt diskuterar är att det kan ha varit en torped som exploderade ombord. Den avfyrades i så fall men kom inte ut, då torpedkanalen kanske avsiktligt var tillproppad av skrot. Detta skulle ha varit sabotaget. Baktändningar är mest kända från revolver- och gevärssammanhang i Vilda Västern men tycks ha fungerat på samma sätt i Kursk-fallet men då i mer astronomiska proportioner. Olyckan kan

då liknas vid en kanonbaktändning på grund av att kanonen var plomberad i förväg utan ägarens kännedom därom. Det är *en* förklaring.

Under sin ämbetsperiod har president Putin visat stort nit för att städa upp bland oligarkerna och i armén. Detta har givetvis inte varit populärt bland oligarker och generaler. Här skulle föreligga ett praktfullt motiv för att sätta presidenten på pottkanten. Hur tillräckliga dessa motiv var illustreras perfekt av eftertryckligheten i katastrofen, det hade inte kunnat ske något effektivare attentat mot hans ställning än genom ett perfekt sabotage mot Kursk, ryska flottans stoltaste flaggskepp. Presidenten sänktes inte, men han fick ett hål i vattenlinjen och förlorade ansiktet inför både hela Ryssland och världen. Endast oligarker i den ryska maffian var nöjda med tillställningen. (Viktor Tjernomyrdin med sina djupa kunskaper om maffian avböjde på sin tid att bli president då han visste, att han om han blev president omedelbart skulle bli mördad.) Den djupa ondskan bakom ett möjligt motiv vore så metodiskt överlagd att den rimmade perfekt med tidigare kända ryska metoder. Advokat Henning Witte säger mycket träffande: "Rysk maffia har ofta sina rötter i det gamla sovjetiska systemet och de pampar som då satt vid makten." Möjligen har både Estonia- och Kursk-olyckorna genomförts av just den ryska maffian med politruker inom det nya etablissemanget. Vi slapp Sovjetunionen efter 70 år, men vi har ännu inte sluppit den ryska maffian.

Ahasverus minnen, del 6.

Det förekom i England mot slutet av 1700-talet en uppseendeväckande ung ädling som med tiden blev parlamentsledamot. Före det hade han etablerat sig som författare, och det att han accepterade en maktposition förgjorde hans författarskap och tog omsider livet av honom: han slutade skriva när han etablerade sig i det sekulära livet, och det var mera det sekulära livets vedermödor och tomhet som tog livet av honom än gula febern. Jag sade till honom strax innan han avreste från England sista gången, att han om han verkligen avreste aldrig skulle komma tillbaka. Han försökte komma tillbaka men dog på vägen.

Hans lovande författarskap blev dock ett för alltid bestående löfte i och med hans glansfulla gotiska ungdomsroman "Munken". Hans namn var Matthew Lewis. Han var en av de första i den stora romantiska generationen, som kom att ge oss sådana namn som Byron, Shelley, Keats, Burns, syskonen Brontë, Beethoven, Schubert, Schumann, Mendelssohn, Chopin, Géricault, Leopardi, Bellini, Donizetti, Kleist, Pusjkin, med flera, som alla dog alltför tidigt. Matthew Lewis var kanske den mest intagande av alla dessa, en liten spenslig pojaktig gestalt med en otrolig universell överoptimism, och få talanger av hans mått kom väl mera tragiskt och tidigt till korta: så fort han blev parlamentsledamot kastade sig världen över honom bara för att han skrivit "Munken" och tillintetgjorde honom som författare. Tolstoj åtnjöt ungefär samma öde: han var en universellt uppburen författare, tills han etablerade sig som världspredikant. Därmed tog hans författarskap slut, och hela världen och särskilt Ryssland vände sig som en man emot honom och tillintetgjorde honom med att tillintetgöra alla dem som tog hans icke enbart skönlitterära skrifter på allvar.

När Dostojevskij dog blev följden besynnerlig: världen, som envist visat sig likgiltig för alla hans litterära gärningar så länge han levde och till och med utan hämningar rackat ner på dem, fattade på en natt vem de hade förlorat och sörjde honom uppriktigt och universellt. Tolstoj själv sade: "Jag ignorerade honom så länge han levde, och jag avhöll mig avsiktligt från att läsa för många av hans böcker. När jag hade chansen att träffa honom till och med undvek jag den möjligheten. Och nu, när jag äntligen fattar vem han är och inser vilken vän han skulle ha blivit, så är han

borta." Turgenev, som i hela sitt liv bestämt tagit parti mot Dostojevskij och till och med förfäktat den meningen att han var vanvettig, uttryckte sig i liknande ordalag efter sin större kollegas död och berömde sig av att ha hunnit försona sig med honom vid den berömda Pusjkinfesten. Ingen av världens stora författare som fått ett stort eftermäle hade det så dåligt under sin livstid som Dostojevskij och fick i förhållande därtill ett högre eftermäle.

Med Tolstoj blev det annorlunda. Ingen författare nådde en större ryktbarhet under sin livstid än Tolstoj, och ingen författare gick i förhållande därtill en mera drastisk antiklimax till mötes. När Tolstoj var död var det som om alla världens djävlar och onda makter plötsligt vaknade och av ren skadeglädje ställde till med tidernas katastroförgier. Mindre än ett år efter hans snöpliga frånfälle på neslig flykt från sin fru mördades Stolypin, den enda man som kunnat ge Ryssland en framtid utan blodbad, och ett år senare kom 'Titanic'-katastrofen. Därefter kom världskriget med förintelsen av först Ryssland och sedan Europa: allt vad Tolstoj hade representerat blev under de första trettiofem åren efter hans död så fullkomligt utrotat som endast Israels storhetstid efter kung Salomo omsider blev: det blev så fullkomligen utplånat att dess minnen, liksom Israels storhetstids minnen i form av Bibeln, som kontrast till den totala sekulära förintelsen måste framstå i evig dager såsom universellt betydelsefulla i sin lyskraft: Dostojevskijs och Tolstojs romaner ensamma framstår redan som viktigare än hela världens rika 1800-talslitteratur för övrigt.

Men det var den unge kortväxte klarögde Matthew Lewis jag talade om. Vid ett besök i Sibirien i slutet på det stora ryska seklet råkade jag händelsevis stöta ihop med en person som vid första påseendet till både sitt yttre och inre gav intryck av att vara en direkt inkarnation av Lewis' olycklige munk. Det var en frisk bondpojke i en liten oansenlig by nära Tobolsk som alla i den byn redan respekterade såsom helig på grund av hans ofattbara förmåga att hela sjuka och spä rätt om framtida händelser. Han var redan smått etablerad i den byn såsom en profet, och ingen vågade därför vända ett finger eller en tanke mot honom, och följaktligen var han naturligtvis också redan berusad av sin maktställning där och tillät sig vilka friheter som helst, därför att han visste att ingen vågade trotsa hans etablerade helighet. När jag såg honom såg jag bakom honom redan en lång rad kvinnor som han hade våldfört sig på med eller utan deras samtycke. Och det intressanta var att han genast såg att jag hade sett vad han gick för.

Spontant tog han min hand mellan sina och sade: "O fader, jag måste få bikta mig för er. Jag ser på er att ni är den enda som skulle kunna rädda mig."

Vi gick avsides, och han uttömde i ett vulkaniskt överväldigande uppriktighetsflöde hela sitt inre för mig. Han led gränslöst av att han hade en ställning. Han ville slippa sina faktiska förmågor att kunna hela sjuka och se mänskors framtida öden. Han ville inte ha någon ställning. Han ville inte att någon skulle behöva frukta honom. Han ville inte ha något ansvar över andra. Han ville inte respekteras och betraktas som något extraordinärt. Han led oerhört av att inte i allt vara som andra och ville helst av allt vara en lika enkel *musjik* som hans far varit. I allt överensstämde hans tankar och fruktan med de tankegångar som mest besjälade den siste tsaren och Leo Tolstoj och som ledde dem till att i självdestruktivt nit dra med sig hela Ryssland i sin egen undergång. Detta slog mig, och samtidigt slog mig en annan tanke, som blev mitt svar till denne storögde och ständigt uppjagade Grigorij Jefimovitj, som han hette. Jag sade till honom:

"Min vän, dina innersta tankar går i förvånansvärt samma banor som familjen Romanovs och Leo Tolstojs, och som du säkert vet är det namnen Romanov och Tolstoj som idag leder Rysslands öde. Min intuition säger mig att ditt öde kommer att länkas med hela Rysslands.

Men Romanov och Tolstoj är deklinerande och självdestruktiva namn: de verkar inte alls för någon gynnsam framtid för Ryssland utan snarare tvärtom: om Leo Tolstoj's profetior och önskedrömmar går i uppfyllelse, och om tsaren fortsätter med sin fatalism, måste Ryssland gå under. Men du, min vän, är en frisk naturkraft med enbart hälsa och positiv energi, som skulle kunna ha positivt inflytande på Rysslands öde och på de slappa degenererade händer som leder det. Du skulle kunna rädda Ryssland. Så tag korset på dig och fatta ditt ansvar. Gud har givit dig oerhörda krafter. Frukta icke dem, utan lita på Gud: han har en mycket speciell avsikt med ditt liv: jag tror att han genom dig vill pröva Ryssland och se efter om det är värt att rädda. Och därför kan du rädda det. Jag ber dig: svik inte ditt kall, ditt öde och dina förmågor, ty jag vet att Ryssland är värt att räddas. Än producerar det universella profetiska begåvningar; i och med andar som Meresjkovskij har Ryssland en lika stor tänkbar framtid som dess förflutna är stort. Svik inte Ryssland, utan lyd Gud och tjäna Ryssland genom att rädda henne."

Men jag såg på honom att han skulle misslyckas, ty han var bara en människa. Hela hans väsen uttryckte en gränslös osäkerhet, och jag såg vilka banor denna personliga osäkerhet skulle föra honom in på: han skulle alltid försöka fly ifrån den gudomliga outhärdliga ansvarsbördan inom honom till den motsatta ytterligheten: den absoluta materialismen i form av sinnliga utsvävningar.

Och det mer än något annat övertygade mig om hans ofrånkomliga misslyckande i framtiden: att han inte bekände för mig även sin svaghet för det sinnliga. Liksom Tolstoj's filosofi hade fallit på hans beroende av det sinnliga livet, liksom tsaren skulle falla genom sitt beroende av sin fru, skulle även denne Rasputin falla genom sitt beroende av sina fysiska lustars tillfredsställelse, liksom hela Ryssland, det heliga och ärorika äntligen civiliserade Ryssland, år 1917 skulle falla pladask till kulturell bottennivå genom materialismens alltid lika fatala förintande och självdestruktiva frestelse, som ingen nation i historien någonsin har kunnat motstå och som varje stor nation i historien politiskt alltid har fallit genom.

*(Vi lovade i förra numret att Ahasverus skulle ta itu med
förebilden till Dostojevskijs 'storinkvisitor'.
Det gör han i nästa nummer.)*

Shakespearedebatten, del 28: Sonetterna.

Det kanske mest kännetecknande problemet med sonetterna är, att ju djupare man försöker analysera och lösa deras problem, desto oåtkomligare och värre blir problemet. Här är en skiss över vad som är påtagligt i dem:

Sonetterna 1-19 uttrycker kärlek till en yngre man, och deras budskap är ganska genomgående: "Bevara din skönhet med att skaffa dig en son." Fyra femtedelar av alla sonetterna uttrycker samma ärliga och självutplånande kärlek till samma yngre man.

I sonett 20 karakteriseras den yngre mannen ganska explicit: han har en kvinnas ansikte och förmågan att attrahera både herrar och damer. Han är alltså närmast androgyn och har de bästa egenskaperna av båda könen: han saknar kvinnlig falskhet och nyckfullhet och är som man "som skapad för en kvinna".

I sonetterna 25-26 ödmjukar sig poeten som för en lord, och dessa sonetter kan indikera att poeten är ofrälse "utan titlar och offentlig ställning" medan den älskade är en lord. Detta skulle passa in på Shakespeare och den vackre lord Henry Wriothesley av Southampton, till vilken ju skaldens enda båda episka dikter dedicerades. Sonetterna är som bekant i sin tur dedicerade till "Mr W.H." (Henry Wriothesley?), men en lord kunde aldrig kallas "Mr".

Så inträder en otvetydig kris. I sonett 29 är poeten direkt olycksdrabbad, i 32 spekulerar han i sin egen död, i 34-35 anklagar han den älskade för vad som har hänt, i 41-42 belyses triangeldramat mellan poeten, den älskade och en dam, (den senares fru?), och i 44-45 inträder tydligen en separation mellan poeten och den älskade med långt avstånd och vatten emellan, i 48 lämnar han det viktigaste bakom sig hos vännen, i 50 är skilsmässan ett faktum: "min glädje ligger bakom mig, min sorg framför", och i 56 ligger tydligen en ocean emellan dem. Allt detta tycks indikera katastrof och landsflykt, vilket skulle passa väl in på Christopher Marlowe, dennes öde, hans förhållande till Thomas Walsingham och dennes fru Audrey.

Sonett 62 skiljer sig från alla de andra genom sin tvära omkastning till egenkärlek. Alltid annars när poeten sysslar med sig själv är det i regel med förgängelse och död som ämne.

69 är den första direkt kritiska sonetten mot den älskade. Sonetterna 71-74 är de kanske intressantaste i referens till Marlowe. Han talar om sig själv som död, 73 innehåller den omdiskuterade Marloweska signaturen ("*consumed with that which it was nourished by*"), och 74 tycks direkt beskriva Marlowes fall ("*my body being dead, the coward conquest of a wretch's knife*").

I sonett 80 har poeten plötsligt konkurrens: en annan tillber den älskade, som ställer vår poet helt i skuggan. Här uppträder åter ett genomgående tema i sonetterna: poetens ödmjukhet och förringande av sig själv intill självutplåning. I 81 talar han åter om sin egen död. I 83 framgår åter konkurrenten, och ännu tydligare i 86. Här har man trott sig skönja Shakespeares förhållande till Marlowe, men konkurrenten kan även vara Spenser. Och objektet kan rentav vara drottning Elisabet. Många kandidater är möjliga i alla rollerna.

Sonetterna 94-95 anger nya toner av besvikelse och desillusion. I 104 har förhållandet varat i tre år - och ingenting har förändrats.

111 är en nyckeldikt och refererar klart till poetens ställning - han lever på "*public means*", alltså på allmän bekostnad, vilket tycks referera till en skådespelares otacksamma och nästan föraktliga sociala ställning. Ännu starkare är poetens otrygga ställning uttryckt i 112, där han berättar att en vulgär skandal stämplat sig för gott på hans panna.

Desillusionen tilltar i 118-119. I 125 antyds en uppgörelse: "Vik hädan, lömska angivare! En ärlig själ framstår som friast när den står som mest under attack."

I 127 inträder den mörka damen, som inleder ett helt nytt skede i sonetterna markerat av passionerad hatkärlek av mycket komplicerat slag. I 128 framstår den älskade som musiker. I 133 är både poeten och älskaren i den mörka damens våld. Så kommer "Will"-dikterna, där 136 är den enda väsentliga, där poeten verkligen påstår sig heta Will.

I 137 inträder en viss tillnyktring, poeten börjar få distans till kärlekens spratt med honom, men dess härjningar kulminerar i 141-143, och i 144 summerar han läget.

I 146 har han med sin kärlek avrättat döden, i 147 är desillusionen total, i 152 dödar han sin kärlek, men i 153-154 resignerar han inför kärlekens obotlighet.

Det är i stort sett ramnehållet i de 154 oförlikneligt vackra och välkomponerade sonetterna, alla i exakt samma form. De avslöjar det innersta känslolivet hos en hjärtinnerlig älskare som i sin självutplåning nästan går till självförnedring i sin innerliga trohet till en älskad nästan androgyn skön herre med mörk dam i följe.

Vem är då denne älskare, som så passionerat kunde vara så innerligt uppriktig i sina hänsynslöst självuttömmande dikter av oöverträffad skönhet under så många år i så fullkomlig trohet? Det råder ingen tvekan om att det är samma skald som skrev alla dramerna i "*The First Folio*". Mycket tyder på att samma författare skrev alla verk som går under namnet Christopher Marlowe. Det mesta av det konkreta

innehållet i sonetterna tycks passa mer än väl in i pusslet av Marlowes rekonstruerade öde. Men varför säger han då uttryckligen i sonett 136 att hans namn är Will, alltså William?

Eller är det William Stanley, alias earlen Will Derby, som döljer sig bakom allt detta? Men ingenting alls i sonetterna tycks ha någon som helst referens till vad man vet om Will Derbys liv. Där finns inte en enda referens till någon geografisk plats, medan Derby var vittberest över hela världen. Derby var lyckligt gift med en enda hustru i mer än 30 år och hade tre söner. Han var jurist med vittomfamnande ansvarsområden. Hans kända liv medger svårligen utrymme för en oändlig dramaproduktion, ett vidlyftigt och mångårigt vänsterprassel med en yngre man, olyckor, katastrofer och personliga tragedier, och framför allt saknade han i egenskap av earl och en av Englands rikaste män totalt den låga sociala ställning som genomgående utmärker sonetternas diktare.

Är det då trots allt William Shakespeare själv? Den möjligheten kan inte uteslutas. Sonetten 111 antyder just den föraktliga samhällsställning som var en skådespelares under denna tid och som måste ha varit William Shakespeares. Den kan inte ha varit Will Derbys. Kan den ha varit Marlowes? Ja, även det är möjligt.

Var då den älskade Thomas Walsingham, gift med Audrey, eller Shakespeares gynnare Henry Wriothesley eller någon annan? Oscar Wilde i sitt odiskutabla geni drog slutsatsen att den älskade måste ha varit en skådespelare, och även det är en mycket befogad gissning.

Vi lämnar därmed diskussionerna tills vidare. Läsaren får själv dra sina slutsatser av våra bristfälliga framläggande av fakta. Marlowe-förespråkarna är lika tvärsäkra som Stanley-förespråkarna, och Shakespeareförespråkarna upphör aldrig. Om det dyker upp en fjärde kandidat är han välkommen. Det enda säkra om Marlowe, Shakespeare och Stanley är att de alla tre måste ha varit medskyldiga. Shakespeares namn är oupplösligt förknippat med dramerna som teaterman och skådespelare, Marlowes bakgrund som teolog är av oöverskådlig betydelse för hela problemet, då teologin klart dominerar alla verk under Marlowes namn och vissa under Shakespeares; och fastän Stanley varken var skådespelare eller teolog går det inte att utesluta hans utomordentliga betydelse som teaterföreståndare, befrämjare, beskyddare och troligen finansiär, framför allt av *"The First Folio"*.

Så låt oss för all del inte utesluta någon av de tre förrän bevislig grund för ett sådant förfarande eventuellt föreligger.

I nästa nummer: *John Michells lösning på problemet.*

Kritiken mot Beethoven.

Alla är överens om att Beethoven utgör ett kritiskt ögonblick i musikhistorien. Många har aldrig kunnat förlåta honom detta och förblir obevekliga betonghuvuden i sitt motstånd och sitt fördömande av honom. De menar att musiken före Beethoven alltid var behaglig och upplyftande och att Beethoven sedan kom och förstörde allt. Samtidigt har de dock aldrig kunnat precisera sina invändningar. Beethoven var till och med renare i sin musik än Mozart och Bach, då han aldrig gjorde sig skyldig till några *"Musikalisches Spass"* eller impressionistiska experimentella övergångar av atonala slag. Vad är då stöttestenen hos Beethoven?

Den var alltför tydlig redan under hans levnad. Violinister trampade i vrede på hans partitur, publiken tråkades ihjäl av hans Eroicasymfoni, pianister fördömde honom såsom ospelbar, och sångare vägrade sjunga honom då de menade att man ej kunde göra detta utan att riskera att rösten gick för evigt förlorad. Han krävde för mycket. Det hade ingen gjort förut. Det var kruxet.

Före Beethoven var all musik till för bara njutningens skull. Musik var till bara för att vara behaglig. Man hör konsekvent i all Bachs musik hur dess skapare har roligt och fröjdar sig med den, hos Händel förekommer inte ett enda moment utan välljud och praktfull samklang medan han samtidigt frossar i ständigt mer förförande melodier och mer effektfull dramatik, och all Haydns musik är bara den mest spirituella lekfullhet hela tiden med outsinlig humor. Ingen hade lättare för musik än Mozart, vars alstring alltid kommer att förbli den mest publikbetagande i historien. Sedan kommer Beethoven och gör musiken besvärlig.

Alla vet ju hur Beethoven kämpade med de svåraste personliga problem någon kompositör någonsin har haft, men måste han då så nödvändigt låta detta höras i musiken? Den titaniska heroismen är ju bara jobbig. Jo, men faktum är att Beethoven segrade, han lyckades besegra sina problem, och det ursäktar honom allt. Hans musik må vara ospelbar, men den kan spelas ändå. Han ställde svårare krav på musiken än någon före honom, men kraven kan tillfredsställas. Han spände den musikaliska skaparsträngen högre än någon före honom, men han fick aldrig strängen att brista. Hans livsgärning är ett mirakel av självövertinnelse och behärskning. Hans musikaliska formsinne, renhet och genialiskhet har aldrig överträffats, och det är det vi har att trösta oss med när vi brottas med hans monstruösa fugor, hans ospelbara violinsonater, hans omåttliga symfoniska aggressioner och det tunga staplandet av hans gigantiska arkitektur. Och faktum är, att bara vi lyckas ta oss igenom det så låter det bra - bättre än någon annan. Han visade oss en svår väg, men hans finaler är alltid musikens finaste belöningar för allt det som hände innan.

Kritiken mot Mahler.

Här är ett annat krux. Mahler är den första som delvis avskaffar tonaliteten. Men det är inte allt. Dessutom avskaffar han melodin och tror att halvkvädna fragmentsnuttar skall vara tillräckliga surrogat. Och denna uttunning av soppan späder han dessutom ut med oceaner av rika vattenmassor bara för att fylla ut satserna och göra dem så långa som möjligt, så att de ibland aldrig tar slut. Han tog bort allt vettigt symfoniskt material och ersatte det med nonsens. Han ersatte harmonier med disharmonier. Och så vidare. Så brukar invändningarna mot Mahler låta.

Mot detta måste vi då ställa fördelarna. Även Mahler är ett mycket kritiskt moment i musikhistorien då han ställde alla musikaliska koncept på huvudet och offrade allt för sina nya idiosynkrasier. Dessa består framför allt av en unik suveränitet: Mahler kan mycket väl betecknas som musikhistoriens enda renodlade expressionist.

Ingen kände orkestern med alla dess möjligheter mera intimt och förstod sig bättre på den än Mahler. Han var kanske och troligen alla tiders störste dirigent. Han kunde uttrycka vad han än ville exakt så som han ville att det skulle låta. Ingen symfoniker och dirigent har någonsin varit precisare än Mahler. Han behövde inte melodier och harmonier för att få fram vad han ville. Han hade ren expressionism i stället, som genom sin blotta uttrycksfullhet ställde melodi, harmoni och rytmik i skuggan. Uttrycksfullheten var det enda viktiga.

Därför är det så svårt att dirigera Mahler, ty ingen efter honom har varit som han eller har kunnat leva upp till hans ideal. Mahler är nästan omöjlig att dirigera, ja, han är det, om man inte kan tänka som Mahler. Hans två största samtida symfoniker erbjuder i viss mån samma problematik: Bruckner och Sibelius. Få har någonsin kunnat dirigera Bruckner, och ingen är lättare att feltolka än Sibelius. Det är egentligen bara Wilhelm Furtwängler och Eugen Jochum som kunnat göra Bruckner rättvisa, till och med finska dirigenter har kunnat misshandla Sibelius, (egentligen

har bara engelsmannen Anthony Collins någonsin förstått honom,) och de enda som i någon mån lyckats komma någon bit på väg mot Mahlers ideal har varit hans egen lärjunge Otto Klemperer, kompositören Rafael Kubelik och den svåre nederländaren Bernard Haitink, den ende som i någon mån fattat det där med expressionism.

Glöm alla andra dirigenter. Ingen har misshandlat Bruckner som den store Herbert von Karajan, Toscanini och Mahler var oförenliga motsatser, Sibelius roterar ständigt i sin grav inför alla som befattar sig med honom utan att begripa någonting, och av dessa tre stackars kompositörer är dock Mahler den lyckligaste: endast de extrema förståsigpåarna vågar alls angripa honom. Alla utom den absoluta gräddan avstår frivilligt.

Tokresan, del 5: Den sista operaföreställningen på Korfu.

Vi passerade Korfu nattetid utan att vi märkte det och ankrade troligen inte där. Den gode Gerald Durrell har en märklig historia att berätta om den sista operaföreställningen på Korfu. Det var ett operasällskap från Italien, och deras opera var "Tosca". Nu var deras primadonna tämligen fet, vilket ju operasopraner ej alltför sällan är. I "Toscas" slutscen skall huvudpersonen madame Tosca själv, supersopranen, hoppa ut för en slottsterass och slå ihjäl sig. Detta är operans effektfulla final. Operan framfördes, och allt gick bra, men de ansvariga scenarbetarna hade uraktlåtit att ta sopranens specifika vikt med i beräkningarna när hon skulle göra det stora hoppet: inga stötdämpare hade anordnats. Detta hade till följd, att när hon hoppade ut så slog hon sig halvt fördärvad och gav luft åt sin smärta genom högljudda och oavtlåtliga utrop, sådana som endast en stor sopran kan producera i moment av höggradig smärta, vilket överröstade hela orkestern och i viss mån gav en helt oavsedd verkan åt finalen. Meningen var ju att hon skulle dö, inte fortsätta vråla efter döden. Dirigenten fann det nödvändigt att maximera alla orkesterns maxieffekter och förlänga finaltakterna med extra repris och codor, bara för att primadonnans ej reglementsenliga vilt improviserade skrin inte skulle ge den totala tragedin en parodisk prägel. Resultatet av hans ansträngningar blev naturligtvis motsatsen mot den avsedda, då damen fortsatte skria och kvida långt efter att orkestern klingat ut.

För att förhindra en sådan fadäs följande operaafton fick scenarbetarna stränga tillrättavisningar, och de förstod vikten av att något sådant inte fick upprepas. De gjorde sitt bästa, och deras nit i uppgiften var det inget fel på. Även deras avsikter var absolut hederliga. När så den stora finalscenen kom och primadonnan hoppade, (det kan ha varit Montserrat Caballé eller någon sådan,) hade scenarbetarna utfört sitt förebyggande arbete så ordentligt med så kraftiga extra mjuka madrasser, att underlaget fungerade som en studsatta eller trampolin, så att den väldiga primadonnan studsade flera gånger och efter sitt dödshopp flera gånger återkom studsande upp och ner inför den häpna publikens blickfång, med den påföljd att operans final den andra kvällen fick en helt annan och ännu mera oväntad verkan än den första. Aldrig hade väl någon publik erbjudits mera häpnadsväckande operaspektakel med mera förvånande extra tekniska effekter än den sista operapubliken på Korfu.

(forts. i nästa nummer.)

Filmer.

Alice Krige är en intressant skådespelerska som aldrig misslyckats med en roll och som alltid tillför klass och stil till filmen vad hon än spelar. Hon kännetecknar sig genom att alltid bära håret mycket långt, som om det var ett villkor för att hon alls skulle ställa upp. I "Hjärtlös flykt" spelar hon mot Peter Onorali i en gastkramande thriller om en mördare som gör sken av att bara tänka på kärlek fast han bara tänker på pengar. Därför glömmar man lätt filmen, då så många amerikanska filmer är sådana, men man glömmar aldrig Alice Krige.

Den gamla "Coogans bluff" från 1968 med Clint Eastwood som omöjlig polis håller att se om även om den idag verkar ganska löjlig trots Don Siegels hårdkokta regi; men bättre håller då Hitchcocks klassiska "De 39 stegen" från 1935, medan den moderna versionen från 70-talet inte håller alls. Robert Harmons thriller "Liftaren" från 1986, en B-film som överträffar de flesta i A-kategorin genom sin förskräckliga effektivitet, överträder ej sällan alla gränser för det uthärdliga men är ändå vansinnigt skickligt gjord. Det samma kan man säga om den härliga "Thelma och Louise" från 1991 med Susan Sarandon som vacker våldtagen hårdkokt barservitris som räddar Geena Davis från hennes absurda underlägesäktenskap med en barnlig tölp, varpå den stackars naiva Geena Davis följer hela utvecklingsläran från dum barnlös hemmafru till kallblodig bankrånare och träffsäker potentiell mördare - en svindlande fantastisk film trots den bottenlösa tragiken. Lika häftig som Thelma och Louise är nästan i regel Rebecca de Mornay, nu senast mot självaste supermachoskitstöveln Antonio Banderas i "*Never Talk to Strangers*" (1995) om ett sällsynt raffinerat fall av multipelpersonlighet (Rebecca) som blir sin egen hämnare-mördare i en annan personlighet.

Lyckligtvis har man också råkat ut för somliga klassiker. Den senaste filmatiseringen av "*Wuthering Heights*" med Ralph Fiennes var faktiskt bättre än den närmast föregående med Timothy Dalton, som var skräp, men bättre var ändå filmatiseringen av Thomas Hardys roman "*The Return of the Native*" från primitivt 1800-tal i Devon med C. Zeta Jones i huvudrollen som farligt vacker ung dam som får hela bygden på glid mot oöverskådliga tragedier bara genom sitt väsen. Nyinspelningen av Jules Vernes "En världsomsegling under havet" med Ben Cross som romantisk Kapten Nemo gick hem mest genom den makalösa episoden med Protoleviathan, som överträffade till och med alla Jules Vernes egna jättebläckfiskar. Martin Scorseses "*The Last Temptation of Christ*" byggd på Nikos Kazantzakis roman med samma namn var mest sevärd för Willem Dafoe i titelrollen och Harvey Keitel som praktfull och övertygande Judas och lär stå sig bättre än de flesta Jesusfilmer - och kommer kanske närmare sanningen.

Men den absoluta klassikern var ändå gamla svartvita "*Harvey*" (Henry Koster 1950) där James Stewart spelar världens snällaste alkoholist som umgås med en två meter stor vit kanin som ingen annan ser utom han. Filmen är en komedi som driver hejdlöst med psykiatrin och sprider solsken samtidigt.

Mest sevärd nu på biorepertoaren är utan tvekan Nigel Coles regidebut "*Saving Grace*", en solskenskomedi av klassisk kaliber om hur farliga även medelålders damer på glid kan visa sig vara även för de hårdkoktaste brottslingar. Brenda Blethyn gör den oändligt sympatiska paradrollen av änkan som genom sitt blotta väsen lyckas lösa alla problem hur rejält hon än råkar i klistret. Längre fram i höst har man Michalkovs nya film "Barberaren i Sibirien" att se fram emot.

Kalender, oktober-november 2000.

okt.

- 1 : Julie Andrews 65 år.
    - Nigeria fyller 40 år som nation.
    - Walter Matthau (eg. Matuschankavazky, som dog i år) skulle ha fyllt 80.
  - 2 : Londons dubbeldäckarbussar fyller 75 år.
  - 3 : Gore Vidal 75 år, potentiell nobelpristagare.
    - 100 år sedan Elgars oratorium "*Dream of Gerontius*" första gången uppfördes.
  - 4 : Portugal fyller 90 år som republik.
  - 5 : 120-årsminnet av Jacques Offenbach.
    - 70 år sedan R101-olyckan, som gjorde slut på luftskeppstrafiken.
  - 6 : Jenny Lind fyller 180 år.
  - 7 : Heinrich Himmler skulle ha fyllt 100 år. Lyckligtvis gjorde han inte det.
  - 9 : Alastair Sim 100 år.
    - John Lennon 60 år.
  - 10 : Johannes Paulus Kruger 175 år, Boerstatens grundare.
    - Harold Pinter 70 år.
    - Helen Hayes 100 år (om hon lever ännu, vilket hon mycket väl kan göra.)
    - Thelonius Monk 80 år.
    - 15 år sedan Yul Brunner och Orson Welles dog.
  - 12 : Aleister Crowley 125 år, "*the wickedest man alive*" enligt honom själv.
    - Luciano Pavarotti 65 år.
  - 13 : Margaret Thatcher 75 år.
  - 14 : Cliff Richard 60 år.
    - Belgien fyller 170 år.
  - 15 : Mario "*Gudfadern*" Puzo 80 år.
  - 16 : Angela Lansbury 75 år.
  - 17 : Montgomery Clift skulle ha fyllt 80.
  - 19 : Bernard Hepton 75 år, (Albert i "*Hemliga armén*" bl.a.)
    - 30 år sedan det hittades olja i Nordsjön.
  - 23 : Pelé 60 år.
  - 24 : FN fyller 55.
    - Kjell Westerberg 50 år.
  - 25 : Lord Thomas Babington Macaulay 200 år, framstående historiker och stilist.
    - Johann Strauss d.y. 175 år.
    - 600 år sedan Geoffrey Chaucer avled.
  - 29 : Robert Hardy 75 år.
  - 30 : Diego Maradona 40 år.
  - 31 : 60 år sedan England visade sig ha vunnit slaget om England mot alla odds.
- nov.
- 1 : Benvenuto Cellini 500 år.
  - 2 : 50 år sedan George Bernard Shaw dog.
  - 3 : 15 år sedan Greenpeaces flaggskepp *Rainbow Warrior* sprängdes i luften.
  - 4 : William III av Oranien 350 år, Ludvig XIV:s viktigaste motståndare.
  - 5 : 20 år sedan Ronald Reagan blev Amerikas äldsta president. Han lever ännu.
  - 6 : 140 år sedan Abraham Lincoln valdes till president.
  - 8 : Margaret Mitchell 100 år, dog i en bilolycka 1949.
  - 9 : 30 år sedan president Charles de Gaulle dog.
    - 40 år sedan John F. Kennedy valdes till Amerikas yngsta president.
  - 11 : Bibi Andersson 65 år.
  - 13 : Robert Louis Stevenson 150 år.
  - 15 : James Graham Ballard 70 år ("*Solens rike*" bl.a.)
  - 17 : Dirigenten Sir Charles Mackerras 75 år.

- 19 : Kung Karl I av Storbritannien, han som halshöggs, fyller 400 år.
- Anton Walbrook (Adolf Wohlbrück) 100 år.
- 20 : Robert Kennedy skulle ha fyllt 75.
- 90 år sedan greve Leo Tolstoj dog.
- 25 år sedan Spaniens diktator general Franco dog.
- 22 : Thomas Cook 200 år, livaktig resebyrå i hela världen.
- Terry Gilliam 60 år.
- 25 : General Augusto Pinochet 85 år.
- 30 : 100-årsminnet av Oscar Wilde.

Magsårsflykten, del 16.

Långfredagen tillbringade jag i Venedig. Det var en del år sedan jag var där senast, och även om Venedig i stort är och förblir oföränderligt noterades vissa små förändringar till det sämre: den lilla bokhandeln med billiga konstböcker var borta, priserna var högre och mer fantastiska än någonsin, (den billigaste lunchen ficks för 15,000 lire utan dricka, d.ä. 70 kronor,) och turismen var värre än någonsin. I kö framför vaporetton utanför tågstationen väntade hundra tusen människor, i kö för att få inträde till Markuskyrkan väntade hundra tusen människor, och till och med i kön för att få åka upp i kampanilen stod hundra tusen människor. De små gatorna var oframkomliga, och kaoset i tågtrafiken denna dag var totalt. Inga konduktörer kontrollerade några biljetter, alla hade bråttom, och alla tåg var fulla. Det var en mycket tröttsam långfredag, vars mödor ökades av den höga temperaturen (25 grader) och luftföroreningarna i den stillastående luften. Venedig syntes inte från land, och från Venedig syntes inte fastlandet. Så tjock var luften.

Hela resan hade fördunklats av oroligheter och motgångar: det dåliga vädret, kriget i Jugoslavien, bomberna i Bulgarien och Turkiet, sjukdomskriserna i Italien och de obefintliga vännerna i Athen, Catania, Palermo och Rom, så att jag mer än på någon resa hittills undrat om inte resan var förfelad. Påsken skingrade alla dimmor. Det blev den mest lyckade påsken hittills.

En huvudroll spelades som vanligt av vädret. Plötsligt exploderade våren genom en värmebölja som överträffade varje skandinavisk sommar. Aldrig hade vi haft bättre påskväder.

Cristina tog mig med till sina nya vänner, och vi hade två underbara kvällar tillsammans i sällskap om 12-17 personer. Höjdpunkten var dock naturligtvis familjemiddagen på påskdagen. Vädret var oöverträffbart i skönhet och värme- generositet, maten var godare och generösare än någonsin, jag fick sitta intill min kusin Paolo så att vi fick vårt lystmäte på att driva med varandra, och alla var på sitt mest perfekta humör.

Det enda molnet på himmelen var kriget i Jugoslavien. Samtidigt trappades kriget upp, utom Kossovo bombades även Belgrad, Nish och Novi Sad, flyktingströmmen från Kossovo svällde till oerhörda proportioner - 600,000 flyktingar på väg mot Albanien, Makedonien och Montenegro till lands vandrandes över omöjliga berg, och hela Italien involverat i kriget - alla bombplan och stridshelikoptrar utgick från Italien. Det var en mycket märklig situation. Och allt detta hände bara för att serbernas diktator-president var dum nog att vägra kompromissa. En italiensk tidning hävdade att hans politiska bana bara kunde sluta på ett sätt, nämligen som hans framlidne kollega Ceauscescu, och jag kunde bara instämma.

Situationen i Wien stämde kusligt väl överens med resans övriga fatala mönster. För det första fick jag inte tag i min kusin utan råkade bara ut för olika upptaget-signaler, tills jag till slut efter fem försök under olika dagar hamnade i en telecentral där en automatisk röst på tyska med italiensk brytning meddelade mig att jag

använt felaktigt riktnummer. Vid närmare undersökning visade det sig, att medan man från Sverige för att nå Österrike måste slå 00943 måste man från Italien slå bara 0043. Därefter kom jag fram.

Micaela hade haft en eländig vintersemester med miserabelt väder och bara lavinolyckor i hela Alpområdet från Frankrike genom hela Schweiz och även i Tyrolen. Därför var hon hemma. Eddie och Jens hade farit på skidlov under påsken medan Micaela stannat hemma med Laura.

I februari hade hon blivit påkörd av en bil bakifrån med nackskador som resultat för både henne och Laura. Hela baksidan av hennes bil hade förstörts, men det värsta av allt var att den som kört på henne omedelbart smitit, så att hon varken kunnat se hans bil eller ens färgen på den. Konsekvenserna blev katastrofala inte minst ekonomiskt och juridiskt. Kort sagt, en olycka och ett öde helt i stil med allt det andra jag träffat på under min formidabla resa. Bara Verona hade klarat sig.

Samtidigt läste jag den sista av de romaner av den fantastiska Daphne du Maurier jag hade tagit med mig på resan: *"The House on the Strand"* från 1969, som handlar om parapsykologiska fenomen av den högre skolan. En genialisk vetenskapsman kommer på en metod att ur generna framkalla deras genom generationer lagrade minnen, så att länge sedan gångna epoker plötsligt framstår som lika levande och verkliga som den närvarande. Romanen är ett otroligt bestickande tankeexperiment. Vi bär alla i våra egna hjärnor möjligheter till otroliga utvecklingsprocesser, som bara behöver ett "Sesam öppna dig" för att komma i gång.

Micaela och jag har samma starka vallonska gener med påfrestande psykisk överkänslighet som besjälar så många i vår familj: hennes far Folke Lindfors, den smakfulle arkitekten, min mor med sin så utpräglade konstnärlighet med perfekt stilkänsla, min morbror med sin absoluta musikalitet vars överkänslighet blev hans ruin, *hans* morbror, konstnär och arkitekt som arbetade ihjäl sig, min mormor, som aldrig kunde sova, och kanske många andra.

I Verona hade Achille spelat ett band för mig med mina egna kompositioner. Det var märkligt att höra nordisk musik i Italien, som en svensk en gång, utan att veta vad det var för musik, frågat mig om det var italiensk musik. Det är inget fel på min musik, den är helt klassisk-romantisk, men min nervösa nedärvda överkänslighet gör att jag aldrig själv kan göra den rättvisa. Som pianist är jag hopplöst forcerad, jag jagar tempot i stället för att följa det, jag kan aldrig ta det lugnt, och därför blir resultatet snarare oroligt och störande i stället för avkopplande och behagligt. Därför gör jag bäst i att bara spela pianissimo.

Detta syndrom har blivit värre med åren, och på något sätt kommer det till uttryck även i mina resor. Denna bombresa är kanske bara inledningen till något svårare och värre under den kommande Kashmirresan.

Emellertid har mina primära mål uppnåtts: än en gång tror jag mig ha besegrat mitt gamla magsår. Redan i Grekland upphörde alla känningar, så resan var definitivt rätt medicin med dess nödvändiga distansiering från arbetet, det totala miljöbytet och den fullständiga dietväxlingen.

(Avslutning i nästa nummer.)

Konvalescensresan, del 11 : Katastrofen i Venedig.

Efter den mirakulösa kuren och omvändelsen i Athen var det ingenting som stämde längre. Allting kom av sig utan synbar anledning. Jag hade stämt möte med Friedrich på restaurang Epirus vid Monastirakis klockan halv ett. Han hade lovat komma och sett lika fram emot det som jag. Han kom inte. Vi hade inte setts på 1 1/2 år, och han bara uteblev. Jag väntade i nästan två timmar innan jag gav upp.

I Patras hann jag med ingenting, då båten genast skulle gå, och det var fel båt: inget av de vanliga stora rymliga venetianska skeppen med väldiga barer och fåtöljsalonger, utan en liten ihopklämd låda utan någon trivsel alls. Av någon anledning lyckas de modernaste fartyg i sin konstruktion alltid utesluta varje chans till någon mänsklig trivsel ombord.

I Brindisi hade Gino stängt. Det hade han haft redan i våras, men då hade det varit vintersäsong. Nu fanns det absolut ingen anledning, när det tågade ryggsäcksturister från Canada och Australien stup i kvarten upp och ner mellan järnvägsstationen och hamnen. Hade något hänt med min älsklingsoas i Italien? Hade denna anrika och äkta trattoria inte klarat av konkurrensen från kinesiska *fast-food*-hålor, hamburgerbarer och professionell skräpmat?

Ingen Paolo svarade när jag ringde till Rom. Jag försökte varje kvart i två timmar. Till slut var det bara att resignera, ringa till Verona i stället och meddela min ankomst följande dag till det ändå alltid pålitliga släkthemmet.

Men hela Italien var i kaos. Det berodde på den årliga utmönstringen av militärer, som i vilda flockar likt gräshoppsvärmar uppfyllde tågen till bristningsgränsen med överdådig och entusiastisk anarki, samtidigt som den helige Franciscus firades denna dag (den 4 oktober) över hela Italien med festmarscher och processioner, militanta blåsorkestrar och kaos överallt, då varhelst den helige Franciscus bars fram *in effigie* all trafik blev totalförstoppad.

Det blev inte mycket sömn på tåget den natten. Jag hade turen att hamna i en kupé med ett äldre par och en ung moder med späd dotter. Denna moder var ytterst talträngd och höll låda hela natten. Det var i alla fall bättre än militärmusik och vilda rekryter. Hon var ytterst imponerad av min likhet med frihetskämpan Giuseppe Garibaldi och sade om och om igen: "Tänk, jag har fått träffa Garibaldi!" Andra har sett en större likhet mellan mig och Giuseppe Verdi, vilket har känts mera smickrande, men, för all del, skägg som skägg, och Giuseppe Garibaldi var i alla fall bättre än Giuseppe Mazzini.

Venedig var rått och kallt och bjöd även på en del regndroppar. Vilken kontrast mot den fuktiga smältugnen i Athen! Man slapp åtminstone myggorna, som andra än bara jag blivit helt rödprickiga och genombitna av vilket aldrig hänt tidigare på någon av mina 15 Inter Rail-resor.

Emellertid kom där i Venedig det definitiva beviset på reträttens oavvislighet: totalhaveri i tarmsystemet, vilket man på järnvägsstationens offentliga toalett måste betala 1000 lire för. Mag-tjosan i Italien lönar sig inte. I "lögnarnas paradiset" EU är ingenting gratis och inte ens de mest ofrivilliga av alla naturbehov.

Emellertid återstod det värsta. När jag väl framkommen i Verona äntligen skulle gå in i en dusch för allmän avlusning efter tre dagars kroniskt svettande i det fuktiga malaria-Grekland tog jag givetvis av mig vad som var kvar av de stinkande kläderna samt min penningpung innanför den så kallade skjortan. Den var tom. Senast jag hade sett den hade den innehållit 25 dollar, 90 finska mark samt 2110 svenska kronor.

Allt jag hade kvar var några italienska liresedlar i plånboken. De skulle aldrig räcka hem, än mindre till de planerade vistelserna i Torino, Genua, Rom och Sicilien.

Hela reseförmögenheten hade förlorats på ett växlingskontor i Venedig. Om ingenting kunde fås tillbaka hade jag ingenting annat att göra än att avbryta resan.

Så mycket pengar hade jag aldrig förlorat förut på någon resa, inte vid plundringen i Rom '90, inte vid stölden i Neapel '95, inte i den stora stölden i Indien i Sikkim 1997 och inte ens i Kashmir.

Denna katastrof var total. Det var bara att konstatera.

(forts. i nästa nummer.)

Nya vägar i Indien, del 20 : Shillong.

Min morgon i Shillong tog jag en långpromenad trots regnet. Kommer man bort från centrum finner man staden full av behaglig arkitektur. Vackrast är katedralen, en låg och smäcker byggnad i korsvirkesstil, säkert den vackraste kyrka jag sett i Indien.

Men det regnade hela morgonen. Vad ni än gör, så bege er inte till Shillong utan paraply! Det vore som att bege sig till Grönland i sandaler. Likväl verkar folket vara vant. De struntar i regnet och plaskar sig fram genom vattenpölar med gymnastikskor på. Trottoarerna är mycket höga, nästan en halv meter, kanske för att gatornas vattenfloder inte skall nå upp till dem. Likväl har trottoarerna sina egna vattenfloder, som understundom och esomoftast är omöjliga att undvika.

Min mission i Shillong utföll på gott och ont. Det gällde att spåra en viss Headmistress Liz Dora Swer för en adventistskola i Nawryng Kneng någonstans öster om Shillong. Jag försökte telefonvägen och hoppades att skolan skulle ha telefon. Mitt hotell erbjöd mig den senaste telefonkatalogen från 1993. Den var mycket tunn, och när det gällde mindre orter i Meghalaya stod namnen inte ens i bokstavsordning. Det var bara att gå igenom hela katalogen från början till slut.

Det kröntes med vissa framgångsresultat. Den bästa informationen gav en karta, som visade att namnet inte var Nawryng Kneng utan Mewraying Khenang. Håkan hade alltså fått ortens namn felstavat från början, men hans försändelse dit borde ändå ha nått fram. Den andra framgången var att stället låg inom riktnummerområdet Jowai. Men inom Jowai fanns ingen Headmistress Liz Dora Swer eller någon adventistskola. Man fann andra pittoreska namn som *Headmaster Swell* och *Headmistress Blah* men inte den jag sökte, åtminstone inte i 1993 års katalog.

Vi försökte då med *Enquiry*. Min personal var mycket hjälpsam. Emellertid gav detta inte något resultat. Allting tydde på att stället inte hade telefon.

Därmed kunde jag bara skrinlägga ärendet. Jag kunde inte stanna kvar i Shillong mer än några timmar, och vem vet hur man färdades till Mewraying Khenang och hur vägarna dit var i detta hällregn? Min vän i bussen hade sagt att det var en timme dit, vilket tydde på att det var minst två. Det betydde att en exkursion till Mewraying Khenang från Shillong fram och tillbaka med undersökningar utträttade där borde ta omkring 6 timmar, vilket måste medföra ytterligare en natt i Shillong, vilket var omöjligt. Detta var bara att beklaga. Jag var nära men kom inte i mål.

Utom namn som Headmaster Swell och Headmistress Blah fäste man sig vid andra originella namn såsom Karloskar Hotel, firman Johansons i obestämd bransch, och småorter som Omkring och Onskning. Mest slående var dock ett institut för studier som hette Opsala. Ett sådant namn kan ju vara en slump, ett annat en tillfällighet, men när det dyker upp 5-6 stycken börjar man undra.

Det regnade som sagt hela morgonen. Jag hade min avskedsfest hos Snow Lion med *momos* och *egg fried rice*, en idealisk lunch. Sedan var det bara att bege sig iväg.

Shillong har en lustig stadsplan. Ingen gata är rak, utan samtliga slingrar sig i kurvor. Det innebär, att det är nästan omöjligt att inte gå vilse. Fördelen med detta är att man ständigt upptäcker nya delar av staden och får nya skönhetsupplevelser. Shillongs stadspark, till exempel, är så utsökt i sin skönhet och stil att jag aldrig sett något liknande, allra minst i Indien. Den inbegriper en liten sjö med små broar i ett hur idylliskt miniatyrträdgårdslandskap som helst.

När jag lämnade Shillong kom solen fram, och som avskedsglimt fick jag se den lilla korsvirkeskatedralen i all sin glans i bländande solljus när bussen passerade förbi.

När man passerar sjölandskapet på andra sidan om Shillongberget (1900 m) förstår man de skottar som först kom hit och utbrast: "Men det är ju precis som hemma i Skottland!" Det kunde ha varit Loch Lomond eller Loch Catherine, men det

är faktiskt i Meghalaya i östligaste Indien nära Burma på 1500 meters höjd, alltså högre än Ben Nevis. Det finns ingen djungel här, utan kullarna är långsträckta och gröna och saknar bara betande får för att Skottlandsbilden skulle bli perfekt. Men de kanske finns också. I varje fall torde det knappast finnas något land utanför Skottland som mera liknar Skottland.

Men när man tog sig ner för kullarna kom molnen, djungeln och regnet igen. Avskedsglimtarna i Shillong hade tydligen bara varit ett personligt och artigt adjö från Shillong till mig med tack för besöket.

(forts. i nästa nummer.)

Den omöjliga resan till Leh, del 15 : Jesus i Bandipore.

Wular Lake är en enastående naturkreation. Egentligen bildar Srinagars Dal Lake tillsammans med den mycket mera omfattande Wular Lake en enda stor sjö som en gång i tiden kanske var Asiens största. När Wular Lake når sin fulla bredd är den fortfarande den näst största efter Bajkal. Men under de senaste 15 åren har någonting hänt. Pakistan ryckte in och öppnade alla dammar, så att den väldiga men sårbara sjön sjönk med fem meter, och skadan har ännu inte helt kunnat repareras. I år var snömängderna i bergen och snösmältfloderna mindre än någonsin, så att sjön har nått en ny bottennivå. Vägen går nu 100 meter från den strand som brukade ligga alldeles vid vägen.

Därmed har hela Wular Lake tillsammans med Dal Lake egentligen reducerats till vidsträckta våtmarker. På sina ställen, där sjöarna ännu är djupa, ser de fortfarande ut som sjöar, men dessa "sjövolymmer" utgör bara 20% av hela den oöverskådliga träskmarksytan.

På Jesu tid torde sjöarna ha utgjort en enda. Vi tog bilen ut i gryningen, men vägarna mot nordväst var förskräckliga. De hade alla förstörts under kriget och ännu inte reparerats. Överallt stoppades vi av militärpolis som egentligen bara var nyfikna på min person. De frågade genomgående efter irrelevanta personuppgifter. Var jag gift? Hade jag barn? Varför reste jag ensam? Varför reste jag inte tillsammans med någon? Och så vidare - bara personlig nyfikenhet. På vägen till Bandipore stoppades vi dussinet gånger av militärer väl förskansade i buskarna. Men vägen var åtminstone öppen.

Ju närmare vi kom Bandipore, desto mera svindlande vackra blev omgivningarna. Sjön bredde ut sig mer och mer mot den allt brantare norra kusten, som föreföll förunderligt bekant. Jag stod inför en av resans största upplevelser och mysterier.

Vallfartsorten med ett tempel till hans minne och hans fotavtryck låg 15 timmars vandringsväg upp i bergen. På sin höjd kunde man klara vägen på 10 timmar, om man var vältränad och hade tillgång till ponnyhästar. I vilket fall krävdes det en hel dag för att ta sig upp. Att inspektera denna grej var således uteslutet. Det måste vänta till en annan gång, när man kunde ha tid att stanna över natten i Bandipore. Således kunde jag inte få någon klarhet i Jesu fotavtrycks autenticitet i Bandipore denna gång.

Men det behövdes inte. Bandipore erbjöd ett annat alltför överväldigande övertygande bevis, som bara de som själva varit i det Heliga Landet kunde förstå.

Det slår en genast när man följer vägen längs kusten västerut mot Bandipore. Omgivningarna, naturen, de branta stränderna, de höga bruna kullarna, den grönskande bygden nere vid sjön, allt erinrar nämligen direkt anslående om Gennesarets sjö i Galiléen, omkring vilken Jesus tillbringade sin enda lyckliga tid med sina lärjungar, då han skapade sitt rykte genom sina mäktigaste under. Enda

skillnaden mellan Bandipores omgivningar och Gennesaret är, att dimensionerna kring Wular Lake är tio till tjugo gånger större. Sjön är oändlig, och i stället för Hermon i bakgrunden har du hela Himalaya.

Om Jesus kom hit för 1950 år sedan måste han ha slagits av landskapets direkta likhet med Gennesaret och dess överväldigande många gånger större dimensioner. I så fall måste det naturligaste av allt ha varit att han måste ha fastnat här tillräckligt ordentligt för att lämna minnen efter sig i form av fotavtryck och helig boning.

Till och med de dominerande färgerna här erinrade direkt om den galileiska världen. Alla damer, till och med skolflickor, gick klädda i blått och vitt, de klassiska färgerna för Jungfru Maria. Om de inte hade vita slöjor och blå klänningar hade de vita klänningar och blå slöjor. Och det var den rätta blåa nyansen: klart himmelsblått, aldrig mörkblått. Allt stämde.

Yusmarg kan vi glömma. Där fanns ingenting. I Srinagar finns en uråldrig icke-muslimsk grav som traditionen tillskriver Jesus, och som inte kan bortförklaras, ty gravar skämtar man inte med.

Men i Bandipore fanns allt - stämningen, miljön, närvaron, landskapet - det behövdes inget bevis för den som har ögon att se med och en själ att känna med.

Det stora problemet med denna upplevelse var endast det, att en pilgrim som kommer hit omöjligt kan ha samma övertygande upplevelse om han inte också har varit vid Gennesaret. Hur många pilgrimer har varit vid båda ställena? Inte många, och troligen mest bara muslimer.

Jag hade mycket att tala med Johannes om när den här resan var över.

Resan till Bandipore var en av våra mest idylliska. På vägen plockade vi upp ett gammalt original, en liftare klädd i rödbrokig kaftan, som var glad av sig. Under färden i bilen sjöng han helt entusiastiskt de vildaste gladaste Kashmirsånger, där det mest frekvent återkommande ordet var "Yahoo!" med andra liknande i omedelbar följd. När vi släppte av honom i hans by gapskrattade han helt förnöjd länge och väl.

Vi lunchrastade vid en kulle en bra bit väster om Bandipore precis där vägen höjer sig igen för att lämna den egentliga sjön bakom sig. Där fanns ett litet statligt *Rest House*, och där ovanför tornade en kulle upp sig med ett tempel högst upp. Naturligtvis klättrade jag dit.

Det var en helig plats i form av en grav tillhörig någon stor helig muslimsk man med ett mycket långt namn vars början man hade glömt när det nådde slutet. Men utsikten var underbar, och mänskorna var överväldigande vänliga. Alla ville bjuda mig på te. För en gångs skull råkade man inte ut för indiska militärer, utan här var vaktstyrkan helt kashmirisk, och det var en helt annan sak. När en inte lyckades bjuda mig på te försökte en annan, och de kunde inte få nog av att trycka min hand.

Naturligtvis var européer sällsynta här. Även i Yusmarg hade de varit obefintliga sedan britterna fördrevs 1947 med katastrofalt resultat för Indien och Pakistan och särskilt för Kashmir ända fram till idag och längre, men där hade folk nöjt sig med att bara flockas och stirra. Här var man en välkommen kompis utan några reservationer, som om man varit efterlängtd sedan britterna försvann.

Vägen hem gick sedan längs andra sidan sjön, som var den gamla huvudvägen mellan Srinagar och Rawalpindi. Denna väg på 330 kilometer tar sex timmar hela vägen, och efter två timmar (eller 12 mil från Srinagar) är man vid gränsen. Detta var även huvudvägen mellan Srinagar och Jammu fram till 1947, då Pakistan ockuperade en del av den vägen och klippte av den. Sedan dess har det varit krig mellan Indien och Pakistan om den vägbiten, tills tunneln genom Pir Panjalbergen byggdes 1954-60. Sedan behövde inte Indien den vägbiten mera.

Var och en har väl sitt favoritkloster i Ladakh. Mitt blev (åtminstone denna första gång) Thiksey. Naturligtvis är både Hemis och Lamayuru mera imponerande, och båda är ofrånkomliga som tvåor, men Thiksey framstod för mig som det mest personliga i sin arkitektur och som det mest originella av dem jag fick se. Varje tibetanskt kloster har sin egen personlighet, sin egen särprägel, sin alldeles egna enastående unikheter, och ej heller kan man väl någonsin närmare bekanta sig med alla tibetanska kloster. Det finns även kloster högt uppe i bergen i Zanskar och på de mest avlägsna, svårtillgängliga och gudsförgätna av alla tänkbara platser högst upp i bergen längst bort i en okänd dal; men Thiksey symboliserade för mig en glad och sprudlande originalitet utan motstycke. Det anses vara det näst viktigaste i Ladakh (efter Hemis,) men för mig är Hemis tyngre och solidare och mindre klosterlikt, medan om det är något Thiksey gör i sin tricksiga arkitektur så är det att sträva helt bort från jorden. Det är som ett klotsbygge format till en ytterst oregelbunden och kaotisk pyramid och som genom just dessa karaktärsegenskaper förlorar all kontakt med verklighet och massa, som om man kunde vänta sig att hela klostret när som helst skulle kunna lyfta. Det är svårt att föreställa sig ett underbarare kloster. Genom sin tyngdlöshet har det nästan blivit det idealiska klostret som sådant.

(forts. i nästa nummer.)

Kloster och kluster i Ladakh, del 2.

På eftermiddagen sökte jag upp Johannes, där han vistades nära den moraviska kyrkan, en liten förtjusande miniatyrförsamling i den norra utkanten av staden. Hans utlovade konferens hade redan varit den 18 juli, alltså igår. Jag hade kommit för sent med en dag. Han hade inte kunnat vänta på mig, då doktor Sun hade måst bege sig vidare redan igår.

Deltagare hade varit tibetaner, ladakhier, en kashmiri, en pakistani, en hindu och doktor Sun från Kina utom Johannes själv. Mannen från Pakistan (Lahore) hade varit värdelös då han i princip hade stått utanför det hela. Mannen från Kashmir (Srinagar) hade varit det roliga inslaget med sin godmodiga förnöjsamhet och totala optimism. För honom var det en självklarhet att både Kashmir och Ladakh skulle få mera autonomi och självständighet både från Indien och från varandra och att Tibet också skulle få det.

Det var Tibet som var huvudfrågan under den kinesiska ockupationen och slaveriet. Johannes och doktor Sun hade haft mest att diskutera, och bådas resonemang hade varit ganska animerade men på helt olika sätt. Och fastän konferensen hade färgats ganska besynnerligt av de aktuella frågorna Kinas raseri mot Europa och Världsbanken och det sällsamma utgångsförbudet i Leh, hade Johannes och doktor Suns argument dominerat hela debatten.

Utgångsförbudet i Leh kom sig av mordet på de tre buddhistiska munkarna i Zanskar. Muslimska militanter hade beslagtagit en truck som en tysk turist liftat med, både truckföraren och tysken hade alltså kidnappats, och när de kommit fram till ett kloster i Zanskar hade några munkar mött upp för att välkomna dem, varpå dessa blivit skjutna. Resultat: utgångsförbud i Leh, massiv militär närvaro, och Leh förvandlat till en spökstad. Och just då hade Johannes ställt med en konferens om Tibets och Centralasiens kommande öden.

Johannes hade belyst och beklagat lägets hopplöshet i det att kineserna egentligen aldrig förstått sitt eget agerande. De kunde inte lyssna, de kunde inte resoneras med, det regerande kommunistpartiet och dess politik kunde inte kritiseras eller ifrågasättas, och det var alla kinesers absoluta plikt att blint lyda

order. Mot dessa förhållanden hjälpte inte den bästa vilja i världen, enkannerligen Dalai Lamas, som bara vill Kinas och Tibets väl och som har den perfekta formeln: tibetansk autonomi men under kinesisk militär, administrativ och utrikespolitisk kontroll. Lösningen vore optimal för alla och är politiskt genial. Men Kina fördömer den av ren totalitär dumhet.

Johannes belyste det beklagliga i detta. Man har försökt få Kina att resonera, man har framhållit enbart konstruktiva aspekter och argument, man har försökt diplomatisera, men de enda kineser man har fått att förstå det vettiga och konstruktiva i Dalai Lamas fredsförslag har varit studenter och oppositionella, som pessimistiskt gett upp inför det allsmäktiga Partiets vansinniga vägran att kompromissa, som inför en obotlig sjukdom. En av dessa var doktor Sun, en sann kinesisk demokrat uppfostrad med doktor Sun Yat Sens socialdemokrati, med ärftlig belastning av den gamla kantonesiska Mingdynastin och med både intressanta och farliga kontakter med hela det oppositionella Kina, Hongkong och triaderna.

Hans inlägg i konferensen hade chockerat alla. Han menade att det endast fanns en lösning: att mörda varenda medlem av kommunistpartiet i hela Kina. Detta framförde han lugnt och på fullaste allvar. Han kände många som gärna skulle ställa upp på det, och han menade att dessa blev fler hela tiden.

Fackföreningsrörelsen hade spelat ut sin roll. Alla fackföreningar var förbjudna och förföljda, och att fackligt ansluta sig var kriminellt. Den vägen var stängd. Falun Gong var stämplade som folkfiender och förföljda, fastän de inte haft något med politik att göra, och de kristna och buddhisterna var alldeles för snälla. Muslimerna krigade på egen hand med egna metoder och skulle aldrig kunna sluta fred eller kunna slutas fred med. De förde sitt eget privata krig, som egentligen försiggick utanför det kinesiska problemet. Och enda sättet att åtgärda det problemet ansåg doktor Sun att var att mörda varenda medlem i hela kommunistpartiet.

Så radikal hade denne ärkedemokrat blivit, och han visste vad han talade om. Han kände sitt Kina och hade erfarenhet av alla kommunistpartiets misstag och oppositionens eländiga nederlag under 50 år, som ständigt förvärrats efter 4 juni 1989. Hans ord i debatten vägde tyngst av alla.

Det var vad Johannes kunde berätta om den konferensen.

I solnedgången satt vi på det öppna kaféet alldeles nära den moraviska kyrkan och drack te. "Hur orkar du ständigt komma tillbaka hit på så långa resor och så tunga strapatser?" frågade han.

"Varenda indisk resa har för mig blivit en succé genom att du alltid har varit här."

"Ja, vi har alltid kunnat sammanstråla och alltid på olika platser. Men hur länge till tror du vi orkar hålla på? Du är äldre än jag," sade han.

Jag kunde bara medge att jag inte blev yngre och att jag redan inte längre orkade med precis vad som helst.

På kvällen hade jag middag med alla holländarna på hotellet, en festlig grupp på tolv personer, de flesta damer. De hade rest omkring överallt i Ladakh men fått klostren en aning upp i halsen. De kunde ge mig en hel del tips och förslag. Själv var jag mest hågad att pröva cykelmöjligheten, att hyra en cykel och den vägen åtminstone nå de närmaste klostren.

(forts. i nästa nummer.)

Hertig Larson av Mongoliet.

Denne originelle svensk är väl tämligen bortglömd idag, fastän han egentligen borde framstå som en lika intressant och framför allt mera sympatisk koryfé än Sven Hedin, som han kände, beundrade och samarbetade med. Han hette egentligen

Frans A. Larson och fick redan som pojke ett stort intresse för Mongoliet. 1898 kom han dit första gången och kom att leva och verka där i 35 år. Han var mycket god vän med den siste mongoliske kejsaren, som han livfullt skildrar i sin bok *"Mongoliet - och mitt liv bland mongolerna"* i alla dennes sympatiska svagheter och lekfulla leverne. Han dog 1924 efter att under sina sista år plågsamt ha bevittnat hur kommunisterna förstört hans land. Det var han som gav Frans A. Larson titeln Hertig av Mongoliet.

Hertig Larson framstår som en liten finurlig man med stor vidblick för det mänskliga. Han följde med Sven Hedin på dennes expedition genom Centralasiens värsta öknar, men värdefullast i hans bok om Mongoliet är allt det som han berättar om hästar. Mongolerna är kanske historiens främsta hästexperter, de erövrade ju en gång halva världen från hästryggen, och Hertig Larson gör deras hästkunskap och -erfarenheter full heder. Han förstår att uppskatta ett primitivt stäppfolks särart och kunskaper genom deras intima samröre direkt med naturen, vilket det kan sägas vara hans insats och mission att väcka medvetenhet om och respekt för bland "civiliserade" folk som glömt bort att de faktiskt helt och hållet enbart är beroende av naturen, den natur som de flesta nu för tiden ägnar sig åt att av ren dumhet föröda.

Om Buddha - episod 2 : Stackars Sopaka!

Det var en gång en pojke som hette Sopaka som hörde till en mycket fattig familj. När han bara var sju år gammal dog hans far, och hans mor gifte då om sig med en annan man som var mycket ond och grym. Han slog alltid pojken, svor åt honom och grälade på honom, fastän Sopaka var en helt oskyldig och snäll pojke.

Styvfadern tänkte ideligen: "Den här pojken är bara till besvär. Han gör ingen nytta. Jag hatar honom men kan inte bli av med honom, för hans mor älskar honom för mycket. Vad ska jag göra med honom?"

En kväll sade han till pojken: "Min son, låt oss ta en promenad."

Pojken överraskades av att hans styvfar talade så vänligt till honom, och han tänkte: "Aldrig har min styvfar talat vänligt till mig förut. Men nu verkar han ha blivit god. Kanske min mor har bett honom vara snäll mot mig." Så han följde villigt med sin styvfar.

Styvfadern tog honom till en begravningsplats där det låg många döda kroppar och luktade, bar hand på Sopaka och band gossen till ett lik och övergav honom där medan pojken förgäves grät och ropade: "Far, snälla far, lämna mig inte här fastbunden vid en människa som har dött och som bara stinker och är äcklig! Jag är så rädd!"

Sopaka grät och ropade så högt han kunde, men hans styvfar gick sin väg utan att bry sig det minsta om det. När natten kom växte lille Sopakas intensiva skräck. Ingen levande människa var i närheten, och gossen var så rädd att håret stod på ända och han kallsvettades tills han var alldeles våt. När han sedan dessutom började höra vrålen från schakaler, tigrar, leoparder och andra vilda djur grät och skrek han ännu högre. Värst var de stora svarta fåglarna med hemska näbbar som samlades för att slita i liken. Och han visste att han var alldeles ensam och att ingen skulle komma till denna förfärliga plats för att hjälpa honom. Han förstod att han hade lämnats av sin styvfar bara för att dö.

När den elaka styvfadern kom hem frågade modern honom: "Var är min son?"

"Jag vet inte," sade den stygga mannen, "han gick hem före mig, och jag trodde han skulle vara här hemma till sängs redan." Men modern kunde inte sova på hela natten. Hon bara grät och tänkte bara på Sopaka.

Nästa dag tidigt på morgonen tänkte hon: "Buddha vet allt om gårdagen, framtiden och nuet. Jag måste gå till templet och fråga Buddha var min son är." Så gick hon gråtande till templet.

Där frågade henne Buddha: "Syster, varför gråter du?"

"Min herre," sade hon, "jag har bara en son, och han saknas sedan igår. Min make tog honom med på en promenad, och när han kom ensam tillbaka sade han att han inte visste vad som hade hänt min son."

"Oroa dig inte, syster," sade Buddha. "Din son är i goda händer. Här är han." Och medan han sade detta trädde Sopaka fram, som redan hade blivit munk och inte längre bara var en pojke. Modern var utom sig av lycka över att få se honom igen. När hon hade hört hur det hela hade gått till, att Buddha funnit honom och tagit hand om honom, var hon mycket tacksam och lämnade sin make för att i stället i fortsättningen följa Buddhas undervisning om barmhärtighet och medkänsla för allt levande.

Tibetnyheter.

I den kinesiska barnbegränsningskampanjen ingår numera även fostermord, såsom dödliga kemiska injektioner i ett fosters hjärna, tvångsabort efter nio månaders havandeskap, abort genom införande av elektriska batonger i moderns vagina, med mera sådant. Nästan 20% av alla tibetaner kan nu vara färdigt steriliserade för livet. En kvinna berättade, att i hennes by var 70% av alla kvinnor över 18 år steriliserade. I ett distrikt steriliserades 308 kvinnor under bara 22 dagar.

Allt detta förnekar Kina, som fortsätter komma undan med sin hemliga folkutrotning, som följt samma principer under 50 år utan att någon reagerat, allra minst alla de krafter som håller kommunist-Kina om ryggen, främst mäktiga marknadskrafter i Amerika.

Fritänkarens aktuella situation.

I takt med att kravet från läsarna stiger på att all information (även i tidskriftform) skall vara gratis ökar vår upplaga i otakt med vår trogna prenumerantskara. Vi ber att få påminna om att varje erlagd avgift är ett bidrag till Fritänkarens överlevnad, och vår tacksamhet för varje bidrag är därför innerlig.

Samtidigt söker vi oss alltmera utåt och riktar oss främst till förlagen på jakt efter bredare marginaler till våra ytterst tunna existensvillkor. Vi har överlevt i åtta år, men icke mer än överlevt; och med samma grund som hittills har vi samma möjlighet att överleva men inte mer än så. För att få en bredare grund och spridning friar vi därför gärna till samarbetspartners i förlagsvärlden. Vår konsekventa politik hittills har alltid varit att prioritera kvalitet och vederhäftighet före kvantitet och marknadsföring, varför dessa två senare knappast alls förekommit.

Samtidigt erinras om att två av våra viktigaste referensverk numera finns på Nätet, vår samling musikbiografier från Palestrina till idag i verket "Musik", samt vår samling artiklar och dokumentationer från "Tibet" i verket med samma namn. Vi gör oss ständigt skyldiga till nya litterära produktioner, ehuru ej alla ännu föreligger komplett tillgängliga på Nätet.

Detta är årgångens sista nummer, då vi i oktober reser tillbaka till Himalaya, vilket innebär att nästa nummer inte kan väntas förrän i adventstiden.

Göteborg 13.9.2000